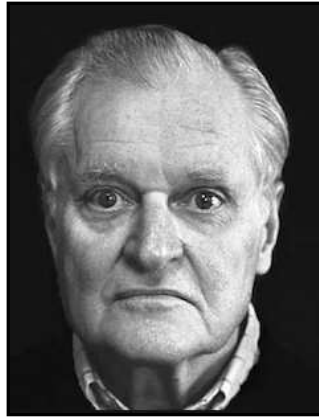

להיות מתורגם – זה תיסכול

על שפה ועל היעדר קנה-מידה –
ראיון טלפוני עם המשורר האמריקני הנודע ג'והן אשברי.

23.7.1993

ג'והן אשברי מוכר לקוראי העברית רק מספר אחד: "דיוקן-עצמי בראי קמור" בתרגום זלי גורביץ'. הוא נולד ב-1927, בוגר הארווארד ומאסטרנט אוניברסיטת קולומביה. עשר שנים בילה בפאריס, שם פיתח את זיקתו לשירה צרפתית, ולאמנות הפלאסטית ולמוסיקה. בשנת 1960 שימש מבקר אמנות של "פאריס הראלד טריביון", ובאותה שנה התמנה לעורך כתב העת "ארט אנד ליטראצ'ור". מספרי שיריו "טיראנדו ושירים אחרים"

אשברי

(ניו-יורק 1953); "עצים אחדים" (ייל יוניברסיטי פרס, 1962); "השירים" (ניו-יורק, 1960); "שבועת מיגרש הטניס" (ווסילאן יוניברסיטי פרס, 1962), אבל רק על ספריו המאוחרים: "שלושה שירים", "ימי בית סירה" ו-"אוטו-פורטרט בראי קמור" זכה בפרס פוליצר. הוא פירסם גם מחזות אחדים. בחזקתו שתי דירות, אחת במנהטן ואחת במדינת ניו-יורק. בשנים קודמות התפרנס בעיקר מהוראה אקדמית, והיום – גם בשל מיגבלות בריאות – הוא מרבה לנוח. על קו-התפר שבין מנוחה מנהטנית למנוחה חוץ-ניו-יורקית, נתקיימה השיחה.

• • •

רוב המשוררים האמריקניים המובילים נוהגים להתלונן על מחסום-השפה. למרות קשרם לשפה המנהלת את ענייניו הלשוניים של כדור הארץ, החד-לשוניות שלהם מעוררת בהם מעין קלאוסטרופוביה לשונית. טענה דומה שמעתי גם ממשוררים בריטיים, אוסטרליים ודרום-אפריקניים. מה דעתך?

ככל שיותר שפות פתוחות בפניך, גדל בהתאם מיספר השירות, שאתה מסוגל לקרוא במקור, וזאת בהנחה שקריאה במקור היא הקריאה היחידה השלמה. אני-עצמי לא שמעתי מישהו מתלונן על אותם דברים, שלגביהם התלוננו בפניך. יודע לי שבאמריקה לא יודעים שום שפה זרה, אבל לא עלה על דעתי, שזה מטריד מישהו. אם זה צריך להטריד או לא – זו כבר שאלה אחרת. רצוי מאוד, למשל, שהם יידעו לפחות את שפתם שלהם. אבל יהיה נחמד מאוד מצידם של משוררים אמריקניים לדעת יותר משפה אחת, בעיקר כדי לשאוב השפעות משפות אחרות. אני עצמי לא יודע יותר משפה זרה אחת.

שפתך הזרה היחידה היא צרפתית?

כן. אני קורא גם קצת איטלקית, אבל לא במידה מספקת כדי לקרוא שירה.

האם ייתכן כי המשורר האמריקני אינו אלא ילד מפונק, היונק משפה אחת והמסרב להיגמל ממנה לטובת שפה אחרת? אולי זוהי מעין נמנעות פסיכולוגית?

זה לא בדיוק המיקרה לגבי משוררים אמריקניים, שנוסעים לתקופות ארוכות לארצות אחרות. קשה לי לדבר בשם משוררים אחרים, אבל אני נוטה להניח, שיש כמה וכמה משוררים אמריקניים, שהיו רוצים לרכוש שפה זרה, לפחות אחת. אולי זה קשה יותר לאנשים שבצפון-אמריקה, שנותקו מאירופה, ושחדלו להיות במצבם של אנשים אי-שם בצרפת או בדנמרק, שלגביהם מעבר משפה לשפה הוא לעיתים עניין של נסיעה בת שעה או שעה וחצי.

לדעתי, שיר שלא עמד במבחן המסע הבינלאומי של חמש שפות בכירות לפחות – אינו קיים אפילו בשפת-המקור.

קשה לי להסכים לגישה זו. קשה לי לקבל את הטענה, ששיר מתמוטט בשפתו, אם לא תורגם מייד לשפות אחרות.

אתה טוען את זה מנקודת-ראותו של מי שמקובע בשפה, החולשת על כדור הארץ.

לאו-דווקא. אני טוען את זה מנקודת-ראותו של משורר בשפה כלשהי. אם להיות מציאותי, ניתן לטעון, למשל, שמשורר חייב להיות ידוע, במידת-מה לפחות, עד שירצו בכלל להתחיל לתרגם אותו.

לכמה שפות תורגמת?

לכמה וכמה, אולי עשר, אבל אני לא חושב שיש בכך כדי להשפיע על מעלותיה או חוסר מעלותיה של שירתי. אני-עצמי לא סופר. קשה לי אפילו לומר לך לכמה שפות תורגמתי בהיקף ספר. לפעמים אתה אפילו לא רואה את התרגומים. הם מתפרסמים להם אי-שם מעבר לים, ואתה שומע עליהם רק במיקרה. זהו תיסכול קשה.

יש אנשים הטוענים שאתה המשורר המוביל היום, לפחות בחוף המזרחי, ושאלן גינסברג הוא סיפור עבר. ויש אחרים, שטוענים, שצ'ארלס בוקובסקי הוא המשורר הבולט לאחר גינסברג. מה דעתך על כל הדירוגים האלה?

לא אבוא לטעון שאיני חושב על מעמדי בשירה האמריקנית, אבל לאו דווקא במושגים של מתחרים. בראש ובראשונה, מישהו שאינו אני צריך לשפוט על כך, ומלבד זאת יש משוררים שונים וקהלים שונים בהתאם. כך שדי קשה לקבוע, מיהו החשוב ביותר. יש אנשים, שיאמרו דבר אחד, ויש אנשים שיאמרו דבר שני.

אבל האם אין אצלכם מעין קונצנזוס לגבי המידרוג המשוררי בזמן / חלל נתונים?

העניין אצלנו בכלל לא פשוט. לא יצא לי להיות המשורר הלאומי האמריקני. מצד שני, מישהו בספריית הקונגרס בווישינגטון יכול לחשוב כך או אחרת. העניין באמת לא בידי או בידי מישהו. קשה לחשוב על איזשהו

קנה-מידה קאנוני מופשט, שינסח את חשיבותו היתרה של משורר נתון מסויים. יש משוררים מחוזיים, שחשובים למקומם, ולא-דווקא במושגים ארציים.

מה דעתך על רוברט בליי?

אני לא במיוחד מחבב את שירתו, גם לא את אלה שמחבבים אותה.

אתה יודע אולי, שהוא ביטל את השתתפותו בפסטיבל מישכנות שאננים בירושלים, מסיבות פוליטיות. האם גם אתה ביטלת מסיבות פוליטיות?

לא, לא מסיבות פוליטיות. לקחתי חופשת סמסטר כדי לכתוב קצת, וחשבתי שכדאי לי לנוע יותר מדי.

הוא שלח פאקס קצר להנהלת הפסטיבל: "לבוא לירושלים 1993 זה כמו לבוא לברלין 1935". מה דעתך?

זה אופייני לו. הוא סירב לקבל פרס חשוב בשנות השישים כמחאה על מלחמת וייטנאם, כך שיש לזה אותה משמעות, שיש היום לעמדתו בעניין ירושלים. הוא פשוט רודף כותרות.

האם אתה מוכן להביע את דעתך על כמה משוררים אמריקניים בני-זמנך? האם אתה מוכן לשחק מישחק לא חביב זה למעני?

בדרך-כלל אני נמנע מזה. עניין רוברט בליי די חריג.

בכל זאת, מה דעתך על אלן גינסברג על מקומו בשירה האמריקנית בת-זמננו?

טוב, תמיד חשבתי לעצמי, שאלן לא בדיוק הבין את הפוטנציאל ב"ללה" ושהתחיל לחזור על עצמו לאחור-מכן. הוא התחיל בשלב מסוים לכתוב שירה עם עין אחת אל הקהל, וזה השפיע לרעה על יצירתו.

קשה לי לומר את זה, משום שאני מחבב אותו אישית. נראה לי, שהוא פשוט נתפתה לקהל הצעיר, שאיתו הוא מנסה לפלרטט. זה עבד יותר בשנות החמישים והשישים, פחות היום. מעמד של מורד ואדם-מן-החוץ הוא לא בדיוק מה שאפשר לגרוור איתך לאורך חיך על אותה רמת אפקטיביות.

אבל זה קשור יותר לקאריירה הפסיכוביולוגית שלו, נאמר, מאשר לשירתו?

בדיוק.

האם נראה לך, שהוא, כטענת אחדים, הושחת על-ידי פירסומו המוקדם?

כן.

האם, מניסיוןך האישי, אתה חושב שיש יתרון בפרסום בגיל מוקדם או להיפך, שיש יתרון בדחייה לשנים אחרות?

אני חושב שזה תלוי במידה רבה במזג האישי של המשורר. יש משוררים שמזגם מכתוב להם לחכות, ויש משוררים, כמוך, למשל, שפרצו בגיל העשרה. זה אינדיווידואלי. יש משוררים, שוב כמוך, שצברו יתרונות מזינוקם המוקדם, ויש משוררים כאלן גינסברג, שזינוקם המוקדם הזיק להם. אני עצמי לא זכיתי לכל הצלחה עד גיל ארבעים. מי יודע איזה משורר יכולתי להיות, אילו הצלחתי בגיל מוקדם יותר. ספרי הראשון יצא בגיל 28 ולא זכה לכל תגובה. והשני הצליח אפילו פחות. ושוב, אני טוען, זה עניין של אופי, משורר משורר וסיפורו.

אין, אם כך, חוק אוניברסאלי לגבי קו-הזינוק-השירי?

לא מוכר לי חוק כזה.

אני-עצמי, למשל, התחלתי לכתוב בד-בבד עם פירסומי הראשון. טענתי כבר, שכאלו התחלתי את חיי המין שלי עם המחזור הראשון. כמו מוצארט, למשל.

טוב, זה בוודאי יתרון לגבי מיקרים מיוחדים. לידיעתך, אין הרבה מיקרים כאלה, לכן המיקרה האישי שלך לא מחיל חוק אוניברסאלי, אבל הוא מחיל את החוק הפרטי שלך.

תלוי. ניתן להאציל כושר זינוק מוקדם על משוררים צעירים.

אולי.

יש לך מילה טובה או רעה לומר על צ'ארלס בוקובסקי?

נו, הוא לא בדיוק משהו שאתיישב לקרוא אותו להנאתי, אבל הוא מה שהינו. פעם נתבקשתי לשפוט, מהו השיר הטוב ביותר ב"ניו-יורק קוארטלי מגאזין". היו שם מאה משוררים, ושיריהם היו כל-כך גרועים, עד שבחרתי דווקא בו, פשוט משום שהוא גרוע ברוב כנות, אפשר לומר.

זה נשמע כמו מפסידן כן.

כן, זה בדיוק העניין.

האם אתה מוכן לומר משהו על משוררים צעירים יותר, למשל דוד רוזנברג?

קראתי כמה משיכתוביו לתנ"ך מנוסחת המלך ג'יימס. אני לא ממש מעורה בהם, ואין לי דעה על ערכם השירי.

וג'רארד מאלאנגה?

לא קראתי שירים שלו בשנים האחרונות, אבל חיבבתי את שירתו המוקדמת. למעשה, פירסמתי אחדים משיריו בכתבי-עת שערכתי בעת שהויתי בצרפת.

האם אתה, במיקרה, מועמד לפרס-נובל?

לא, למיטב ידעתי. מעולם לא שמעתי דבר מהאקדמיה השוודית.

מה דעתך על ט. ס. אליוט?

שאלה לא קשה. הוא לא בדיוק הרפרטואר שלי.

האם אתה מפורסם, לדעתך, בניו-יורק?

אני לא בדיוק הטיפוס, שברמזור אדום יצביעו עליו ויגידו "הי, ג'והן, מה העניינים?"

מי המשורר האנגלו-אמריקני, שהשפיע עליך יותר מאחרים? אודן, למשל?

אודן, למשל. בהחלט אודן. הוא היה המודל ההתחלתי שלי.